

Ніла Гриб

Сучасні проблеми редагування алфавітних каталогів

Автор розглядає деякі особливості поточного редагування алфавітних каталогів, зокрема бібліографічне редагування заголовків опису під колективним автором, складність чого зумовлена також перейменуванням установ, авторських колективів. Зважаючи на те, що державною мовою є українська, спиняється на моментах редагування, які потребують найбільшої уваги каталогізатора (приміром, ідентичне написання прізвища російською та українською мовами). Показується, як зібрати в одному місці твори даного автора й тим полегшити читачам пошук.

Алфавітні каталоги книг - важлива частина традиційних інформаційно-пошукових систем бібліотеки. Вони розкривають фонди бібліотеки за авторською ознакою і виконують, крім інформаційних та пошукових, довідкові функції.

Особливості побудови алфавітних каталогів книг, специфіка їх організації дають змогу зібрати в одному місці опис усіх творів того чи іншого автора, установи або організації незалежно від їх змісту, а також опис перевидань одного й того ж твору.

Традиційні карткові алфавітні каталоги книг, які належать до центральної системи каталогів НБУВ, використовуються читачами, щоб підібрати необхідні їм конкретні видання, а також співробітниками бібліотеки в роботі з комплектування й обробки книг, підготовки бібліографічних посібників, організації книжкових виставок, при виконанні бібліографічних довідок у процесі обслуговування читачів та ін. Отже, ці каталоги мають відповідати сучасним вимогам.

Постійна робота з каталогами, систематичне редагування, особливо якщо це каталоги великих наукових бібліотек, забезпечує їх високі наукові та інформаційні якості.

Бібліографічне редагування алфавітних каталогів проводиться в поточному й плановому порядку. Планове здійснюється під час розстановки карток з бібліографічними описами нових видань у каталогах та їх використання. Виявлені при цьому невеликі порушення правил розстановки карток, помилки в БО видань, у шифрах тощо відразу виправляються. Таке редагування відбувається відповідно до поточних і перспективних планів бібліографічного редагування алфавітних каталогів.

Розглянемо деякі особливості поточного редагування алфавітних каталогів у зв'язку з наданням українській мові статусу державної.

Усі старі вимоги щодо процесу редагування алфавітних каталогів залишаються, але додаються й нові. Спинимось детальніше на тих моментах редагування, які потребують найпильнішої уваги каталогізаторів.

Це, передусім, бібліографічне редагування заголовків описів творів індивідуального автора. До комплексу завдань даного напрямку роботи належать: вста-

новлення однаковості авторського заголовка; приведення заголовка опису до найповнішої і найточнішої форми; розмежування опису творів авторів з тим самим прізвищем; виявлення й усунення різночитань прізвищ та імен, які виникли внаслідок різного їх написання або транскрибування; уточнення заголовка опису збірників і багатотомних видань, які можуть бути описані під прізвищем конкретного автора, збирача або під назвою; перевірка наявності додаткових описів і допоміжних карток. Найбільші складності й витрати часу виникають саме з приведенням заголовка опису творів того самого автора до єдиної і найточнішої форми.

Відомо, що прізвище автора нерідко подається в книгах, виданих різними видавництвами у різний час, по-різному: з повним іменем та по батькові, з нерозкритими ініціалами, російською, українською або іншими мовами. Внаслідок цього в алфавітному каталозі картки з БО творів певного автора можуть виявитися роз'єднаними. При редагуванні каталогу необхідно зібрати всі твори одного автора в одному місці.

Щоб виявити й усунути в каталозі різночитання прізвищ та імен окремих авторів і утворити єдиний авторський ряд, каталогізатор мусить виконати додаткові операції.

Нагадаємо, що в зв'язку з тотальною русифікацією більшість книг в Україні за часи Союзу видавались російською мовою. Нині спостерігається поступова тенденція до видання друкованої продукції українською мовою.

Коли раніше, як правило, авторські ряди створювалися в російськомовному варіанті прізвища автора, то тепер за основу береться український варіант. При цьому необхідно керуватися таким принципом: якщо автор видавався хоча б один раз українською мовою і місцем більшості видань його книг була Україна, то утворюється авторський ряд в україномовному варіанті. Тому при включенні до каталогу алфавітних карток, у яких запис заголовків видань творів індивідуального автора зроблено українською мовою, обов'язково перевіряється, чи немає в каталозі запису того ж заголовка в російськомовному варіанті.

Навіть якщо прізвище писатиметься українською і російською мовами однаково, описи видань творів того самого автора можуть стояти в різних місцях тільки

тому, що написання імені чи по батькові російською та українською мовами не збігається.

Щоб зібрати в одному місці твори даного автора й полегшити читачам пошук, необхідно дати в алфавітному каталозі посилання від усіх випадків неприйнятої до прийнятої форми написання заголовка індивідуального автора.

Наприклад:

Панов, Николай Иванович
див.

Панов, Микола Іванович
[право]

Захарова, Анна Михайловна
див.

Захарова, Ганна Михайлівна
[математика]

Пермяков, Владимир Александрович
див.

Пермяков, Володимир Александрович
[будівництво]

Скрипник, Илья Петрович
див.

Скрипник, Ілля Петрович
[літературознавство]

При різному написанні українською та російською мовами прізвища одного й того ж автора проводиться такий само пошук і утворюється один авторський ряд.

Наприклад:

Еатушевский, Владимир Андреевич
див.

Єатушевський, Володимир Андрійович
[економіка]

Ефименко, Николай Николаевич
див.

Єфименко, Микола Миколайович
[лікувальна фізкультура]

Ехануров, Юрий Иванович
див.

Єхануров, Юрій Іванович
[економіка]

Письменная, Ольга Александровна
див.

Письменна, Ольга Олександрівна
[англійська мова]

Поплавский, Владимир Антонович
див.

Поплавський, Володимир Антонович
[геофізика]

Пушкарева, Тамара Алексеевна
див.

Пушкарєва, Тамара Олексіївна
[технологія буд. матеріалів]

Сирацкий, Иосиф Зенонович
див.

Сірацький, Йосип Зенонович
[тваринництво]

Сыч, Александр Иванович
див.

Сич, Олександр Іванович
[історія військової справи]

Реент, Александр Петрович
див.

Реєнт, Олександр Петрович
[історія]

Бувають випадки, коли одне й те ж прізвище може мати два варіанти українською мовою.

Плотников, Алексей Витальевич
див.

Плотніков, Олексій Віталійович
[економіка]

Плотников, Олексій Віталійович
див.

Плотніков, Олексій Віталійович
[економіка]

У такому випадку визначається як правильний варіант опису під прізвищем, зазначеним у найновішому виданні.

При зведенні карток під одним заголовком опису творів індивідуального автора виправлення прізвища, імені та по батькові на прийнятну форму робиться олівцем, щоб було добре видно попередній варіант.

При бібліографічному редагуванні заголовків опису під колективним автором також проводиться ретельна робота. При цьому перевіряється правильність формулювання заголовка колективного автора, усувається різниця форм опису праць організацій і установ (в одному випадку під назвою, а в іншому - під колективом), встановлюється наступність перейменованих та реорганізованих установ тощо. Детально спинимось на всіх операціях при редагуванні опису під колективним автором немає потреби, а от звернути увагу на проблеми, які виникають при цьому в роботі, варто.

У НБУВ опис видань однієї установи, незалежно від її перейменування, збирався в одному місці. В описі видань, опублікованих під старою назвою колективу, робилися виправлення заголовків опису (олівцем надписувалася нова назва установи), а в каталозі давалося посилання від старої назви до нової. Опис видань реорганізованих установ (організацій) розставлявся в каталозі по-іншому. Реорганізовані установи (організації) розглядалися як нові. Опис видань, опублікованих до реорганізації закладу, не змінювався і залишався в каталозі на тому ж місці. А опис видань реорганізованих закладів чи установ розставлявся під новою назвою. Зв'язок між комплексами описів видань колективів до реорганізації і після неї здійснювався за допомогою перехресних посилань та довідкових карток.

Підкреслимо, що здебільшого назви установ та організацій в Україні, зокрема вузів та наукових інститутів, у каталозі стоять під українською назвою. Це значно полегшує роботу. За кілька останніх років змінили назву сотні установ.

Принцип роботи з описами видань перейменованих установ, що мають невеликий обсяг карток в алфавітному каталозі, лишився таким же.

Наприклад:

*Украинская республиканская научная
медицинская библиотека им. Д.И.Ульянова*

див.
Державна наукова медична бібліотека України

Луцький педагогічний інститут
ім. Лесі Українки

див.
Волинський державний університет
ім. Лесі Українки

А якщо йдеться про установу, кількість друкованих видань яких дуже велика і вони займають у каталозі значний обсяг, зведення опису їх видань в одне місце до і після зміни назв заголовків колективних авторів спричинює значні труднощі, бо це потребує переміщення великої кількості каталожних карток. При цьому звільняється одне місце й ущільнюється інше.

Нині, оскільки зміна назв установ ще триває, у випадку, коли масив опису видань перейменованої установи займає великий обсяг, нові видання ставляться під новою назвою установи, а зв'язок між назвами здійснюється за допомогою перехресних посилань і довідкових карток.

Наприклад:

Центральна наукова бібліотека ім.
В.І.Вернадського АН України
Видання бібліотеки з 1996 року

див. у каталозі:

Національна бібліотека України
ім.В.І.Вернадського.

Національна бібліотека України ім.
В.І.Вернадського

Видання бібліотеки до 1996 року

див. у каталозі:

Центральна наукова бібліотека ім.
В.І.Вернадського АН України

АН УРСР.

Видання колективу з 1994 року

див. у каталозі:

Національна Академія наук України.

Національна Академія наук України

Видання колективу до 1994 року

див. у каталозі:

АН УРСР.

У бібліотеках, де алфавітний каталог відносно невеликий або каталожні шафи досить просторі, переміщення певного масиву карток не викликає особливих ускладнень і не потребує значних витрат часу. Втім, кожна бібліотека, маючи свою специфіку та можливості, вирішує ці питання у зручній і доступній для неї спосіб, організуючи роботу так, щоб пошук необхідного видання був для користувачів каталогів найшвидшим і найпростішим.